

konodárství, financí a správy. Rovněž jest vylíčen způsob zasedání a jednání v této sněmovně dolní, její ústrojí, vztah členstva k voličstvu, k tisku a k veřejnosti. Konečně jest pojednání také o sněmovně lordů; při tom dotýká se spisovatel také dnešního ústavního sporu mezi oběma sněmovnami. Připojen jest stručný výhled po parlamentárních soustavách Spojených Statů Severoamerických, čelnějších států evropských a anglických dominií.

Spis tento, přesně vzato, není vědeckým zpracováním látky uvedené v nadpisu; ostatně není to ani, jak souditi lze, jeho účelem. Účel jeho jest v prvé řadě popularisující; nicméně dlužno vyznati, že spis vyhovuje v značné míře i požadavkům vědeckým, i že o ceně jeho pochybovati nelze. Připojená krátká bibliografie o předmětu, o kterém pojednává spisovatel, cenu knihy této ještě zvyšuje.

Boh. Baxa.

Conrad Bornhak: Preussisches Staatsrecht. I. Bd. 2. Auflage, Breslau, 1911, str. X + 590.

Svazek tento obsahuje ústavní právo království Pruského a jest rozdělen na tři knihy: první kniha obsahuje část historickou, druhá část všeobecnou, třetí pak ústavní právo.

V části historické probírá spisovatel stručně jednotlivá období státu pruského. Založení jeho padá v první polovici 12. století za Albrechta Medvěda, druhé období (1415—1604) jest obdobím státu patrimoniálního, třetí období (1604—1713) jest znovuzřízením absolutní monarchie, čtvrté (1713—1740) jest doba rozkvětu absolutního státu úřednického, páté (1740—1807) obsahuje stát fridericiánský a zánik staré monarchie, šesté (1807—1848) jest období reforem a revoluce, sedmé (1848—1867) období státu ústavního a osmé (od r. 1867) konečně obsahuje Prusko jako člena státu spolkového.

Všeobecná část obírá se charakteristikou státu pruského a právními prameny. Prusko jest monarchií konstituční (v užším smyslu čili vzoru německého). Náhled ten jest zajisté správný. Nelze však pokládati za správný i další výklady spisovatelovy v tomto bodu. Stát spočívá prý buď na podkladě korporacním neb vrchnostenském. Na podkladě prvním spočívá moderní demokratická republika a parlamentární monarchie vzoru belgického. Na podkladě druhém spočívá stát principu monarchického. Zde není monarcha snad orgánem nějaké abstrakce státu za ním stojící, nýbrž ježto má veškerá práva státní moci, nutno v něm vůbec spatřovati státní osobnost, která se se všemi svými právy stotožňuje v jednom jedinci.“ A dále se praví: „I konstituční stát, zbudovaný na půdě monarchického principu nepředstavuje podrobení monarchie pod vyšší moc státu neb národa, nýbrž jest ústavní sebeobmezení monarchy jakožto státní osobnosti.“

Není zde na místě vyvracet tyto náhledy zajisté nikoli správné. Tolik však dlužno připomenouti, že moderní pojetí státu veskrze přiznává ráz korporacní a že idea státu vrchnostenského jest stanoviskem již naprosto překonaným. I v tom díle chybuje spisovatel, že mezi monarchií parla-

mentární a monarchií konstituční (v užším smyslu) klade rozdíly rázu (státo)právního, kdežto rozdíly jsou zde ve skutečnosti jen rázu politického.

V konstrukci právního poměru dílčích států vůči říši německé obrací se spisovatel proti panujícímu mínění, reprezentovanému Labandem, totiž nauce o t. zv. kompetenční příslušnosti (Kompetenz-Kompetenz) a tvrdí, že svrchovanost jest říši a dílčím státům společna. Ovšem důvody přiváděné spisovatelem pro toto jeho tvrzení nezdají se mi býti dostatečny. Nižádné t. zv. rezervátní právo nemůže prý býti změněno resp. zrušeno bez souhlasu oprávněného státu. A dále není prý možna změna ústavy, ani tedy rozšíření příslušnosti (říšské) proti vůli Pruska, ježto k zamezení takovéto změny stačí ve spolkové radě čtrnáct hlasů a samo Prusko má prý 17 hlasů. Pokud prvního důvodu se týče, jest naproti tomu uvést, že se zde jedná o výjimku která potvrzuje pravidlo. Pokud však jde o druhý důvod, uváděný ve prospěch Pruska, přehlíží spisovatel, že v ústavě říše německé o takovémto právu království Pruského ničeho se nemluví. Ustanovuje ovšem čl. 78. říšské ústavy, že návrhy na změnu ústavy pokládají se za zamítnuty, jestliže ve spolkové radě jest 14 hlasů proti. Arciť má Prusko ve spolkové radě 17 hlasů, takže skutečně proti jeho vůli k změně ústavy dojíti nemůže; ale toto právo přísluší všem státům, jichž úhrnný součet hlasů činí 17 (srv. čl. 6. říšské ústavy), takže dovolávati se zde jen ve prospěch Pruska nebylo by správně.

Mezi právními prameny uvádí spisovatel na prvním místě domácí zákony, které však, pokud upravují trůnní posloupnost, staly se důsledkem čl. 53. ústavní listiny z 31. ledna 1850 integrující částí ústavní listiny a mohou býti měněny jen jako jakýkoli jiný zákon ústavní; dále jednotlivé ústavní zákony. Z nepsaného práva uvádí právo obyčejové, jehož platnost náležitě vymezuje, a jiné nepsané prameny právní.

Třetí kniha obsahuje právo ústavní: první oddělení jedná o faktorech státu, druhé o funkcích státu. Království Pruské vyrostlo na půdě německé zemské výsosti. Pruský stát nebyl vytvořen národem, nýbrž panovníky ve staletém boji se stavovsky roztržiděným lidem jednotlivých území. Z tohoto vývoje pruského království se vysvětluje, že v prvních dobách po založení nového státu panovník si osvojil výlučné právo vládní a že také pruský Landrecht stojí úplně na půdě státu absolutního. Ústavní listina pruská neupravila všeobecně postavení moci královské, nýbrž obsahuje jen řadu jednotlivých ustanovení o právech králových a o podmínkách a formách výkonu královské vlády. Řídí se tedy povšechné právní postavení královo v nedostatku zvláštních ustanovení ústavní listiny dle práva před tím platného, jak jest kvalifikováno v (pruském) Landrechtu. Dle pruského státního práva jsou všechna práva státní soustředěna v panovníkovi. „Jako stát představuje svrchované panství nad územím i nad lidmi, tak jest král jako svrchovaný vládce nad územím i nad lidmi stělesnění státu.“ Král jest zřídlo a pramen veškerého práva a veškerého zákona; jeho vůle jest vůle státu. Výrok této vůle jest však ústavou vázán na určité formy zákonné. Král, pokud nešetří těchto forem, nejedná jako král, nýbrž jako osoba soukromá, a pravá vůle jeho jako

osobnosti státní nedochází svého výrazu. Tato forma, ve které se vyjevuje pravá vůle králova, jest spolupodpis zodpovědného ministra. Ministerská zodpovědnost jest instituce, která v ústavních státech vůbec a tedy také v Prusku zaručuje vládu dle ústavy a dle zákonů státních.

Dle čl. 61. ústavy mohou býti ministři usnesením jedné z obou komor sněmu dáni v obžalobu a to pro zločin porušení ústavy, úplatnosti neb velezrády. Ježto však slíbený zákon, který má blíže upravit tuto zodpovědnost, dosud vydán nebyl, podléhají ministři obecnému zákonu trestnímu, právě jako každý jiný úředník. Zodpovědnost ministerská jest zde tedy dosud povahy po výtce trestněprávní.

Posloupnost trůnní jest upravena ústavou, resp. domácími zákony. Trůn pruský jest dědičný v mužském potomstvu dle zásady prvorozenství; posloupnost v potomstvu ženském jest vyloučena. Vyžaduje se m. j. zrození z rovnorodého manželství. Jak pruský Landrecht, tak i občanský zákon pro říši německou ponechaly zvláštní předpisy domácích zákonů rodů panujících v tomto směru v platnosti. Vyžaduje se dále způsobilost k vládě; jinak nastupuje vladařství, kteréž jest upraveno ústavou.

Objekt panství tvoří státní území a příslušníci státu. Příslušenství státní (Staatsangehörigkeit) není spisovateli souhrn práv jednotlivce oproti státu, nýbrž všeobsáhlý závazek poddanství vůči státu. „Tato všeobsáhlá povinnost příslušnosti, vyplývající ze státního práva vládního značí podstatu státní příslušnosti, ale je také vyčerpává.“ Pro označení podstaty poměru příslušníka státního vůči státu jest tedy nejvhodnější výraz: poddaný; naprosto neoprávněný jest však výraz: státní občan.¹⁾ Vedle příslušenství státního jest tu dále příslušenství říšské, ovšem toto jest oním podmíněno.

Státní příslušenství jakožto trvalý osobní svazek poddanský jednotlivce oproti státu nezůstává přece bez vlivu na práva jednotlivcova. Sporno jest však, lze-li zde mluvit o subjektivních právech veřejných. Pojímáme-li subjektivní právo jako vázanost a závazek jiné osobnosti oproti oprávněnému, jest ovšem toto pro příslušníka státního v jeho poměru ke státu nemožno. „Jest to pouze vlastní vůle státu, zda a pokud se podřizuje řádu právnímu. Státní příslušník nemůže tedy uplatnití nijaké právo vůči státu proti vůli státu.“ Neboť je-li právně položeno úplně do vůle jedné strany, zdali chce vyhověti nároku proti ní vznesenému, není tento nárok nijakým právem subjektivním, mezi oběma stranami nevzniká nijaký vízící právní poměr. Z toho důvodu není také správně mluvit o právech příslušníků státních, nýbrž spíše o právních následcích příslušnosti státní.

¹⁾ Spisovatel brojí proti výrazu „Staatsbürger“ z valné části již z důvodů slovesných, ježto „Bürger“ značí přece pouze jednu třídu obyvatelstva: obyvatelstvo městské. V tomto směru má naše řeč výraz velmi případný: občan, státní občan. Zajímavé jest, že i v jiných řečích „občan“ jest vlastně synonymum „měšťana“ resp. obyvatele městského. Srov. francouzské citoyen, vlašské cittadino, anglické citizen (častěji však subject) atd.; pozn. ref.

Mezi příslušníky státními jsou ovšem různé třídy obyvatelstva; z nich zvláště vynikají t. zv. mediatisovaní, kteří mají určitá výsadní práva jak osobní, tak i věcná, dále t. zv. deposedovaní, konečně knížecí dům hohenzollernský a rod královský.

Státní příslušníci ve svém souhrnu jsou zastoupeni sborem zastupitelským. Toto zastoupení nelze posuzovati dle soukromoprávního měřítka příkazu neb zmocnění; jest to zákonné zastoupení mocí veřejného práva. Ve státoprávním smyslu značí zastoupení vydání projevu vůle za souhrn státních příslušníků, který sám o sobě jest státoprávně nezpůsobilý k jednání. Dle pruského státního práva jest sbor zastupitelský povolán k tomu, aby spolupůsobil ve výkonu vlády, jest jedním z nejvýznamnějších orgánů státních, nemůže však vykonávati státní moc.

Zastupitelský sbor se skládá ze dvou komor: ze sněmovny panské a ze sněmovny poslanecké. Složení sněmovny panské spočívá na královském nařízení z 12. října 1854 a sněmovny poslanecké na nařízení z 30. května 1849. Období volební činí pět roků. Králi přísluší právo sněmovny svolati; obě sněmovny musí zasedati současně. Rovněž přísluší králi právo sněmovny uzavříti, zasedání odročiti a poslaneckou sněmovnu rozpustiti. V tomto posléze jmenovaném případě musí však obě sněmovny býti svolány nejdéle do devadesáti dnů po rozpuštění. Vedle toho má však každá sněmovna důsledkem své autonomie právo zasedání svá odročiti na kratší dobu.

Ve funkcích státu rozlišuje spisovatel vládu, zákonodárství a soudnictví. Pruské státní právo nepřijalo konstituční nauku o dělení moci ve státě. Ústavní listina v tomto směru ničeho neustanovuje, platí tedy do dnes § 1. II., 13. Landrechtu, který praví: „Všechna práva a povinnosti státu oproti svým občanům a chráněncům soustřeďují se v hlavě státu.“ Dle pruského státního práva není při jednotlivých úkonech státní moci různý nositel moci, nýbrž druh a způsob výkonu. „Právo dávati zákony přísluší králi, ale jest vykonáváno se souhlasem obou komor sněmu. Král jest majitel moci soudcovské, ale smí ji dáti vykonávati jen soudy, které jsou neodvislé a nepodléhají jiné autoritě než autoritě zákona.“

Obor vlády lze určit jen negativně: všechna opatření státní, která nespadají ani v obor zákonodárství, ani v obor soudnictví. Pojem vlády jest tedy právě tak jako pojem zákonodárství čistě formální; jest to souhrn všech státních nařízení, jež vynášeti přísluší králi nejen podle práva, nýbrž i pokud výkonu se týče. Předměty spadající v obor vlády lze dle toho shrnouti jen dle určitých hlavních hledisek, aniž by bylo možno úplně vypočísti všechny vládní akty, které jsou právně myslitelné.

Právě tak formální jest pojem zákona i pojem zákonodárství. Ústavní listina má pouze ustanovení o druhu a způsobu, jak zákon vzniká, nikoli však zásadní ustanovení o tom, co má tvořiti předmět zákona; udává pouze formální pojem zákona, nikoli však také pojem materiální. Dle toho jest zákon projev královský, který vychází po předchozím přivolení obou komor sněmu. Právo dávati zákony zůstává králi, jen výkon jeho přísluší králi a sněmu společně. Zákonodárná iniciativa přísluší jak králi, tak i každé z obou komor sněmu.

Vedle zákona zná pruské státní právo ještě t. zv. královská nařízení s mocí zákona. Čl. 63. ústavní listiny stanoví, že nezasedá-li sněm, lze vydati nařízení mající moc zákona, jedná-li se o nutné opatření k zachování veřejného řádu neb k odvrácení nepředvídané národní pohromy. Nařízení tato jest vydati za společné zodpovědnosti ministerstva a jen tehdy, nepřičí-li se jeho obsah ústavě. Konečná podmínka jest, že nařízení toto musí býti předloženo k schválení oběma sněmovnám hned, jakmile se sejdou. Obsah jeho může býti vše, co tvoří obsah zákona. Ve formálním ohledu vyžaduje se zodpovědnost veškerého ministerstva. Dle náhledu spisovatelova není však ústavní moc takového nařízení závisla na zachování této formy, takže předpis o spolupodpisu veškerého ministerstva jest rázu pouze instruktivního. Ústavní listina nemá však nijakého ustanovení o tom, jaké jsou právní účinky toho, když královské nařízení jest sněmem schváleno buď se změnami nebo vůbec schválení nedojde. V tomto případě nelze míti za to, že by neschválení nařízení pozbývalo ipso iure platnosti, nýbrž právní účinek neschválení jest, že pro vládu vzhází závazek takovéto neschválené nařízení nahraditi nařízením novým.

Pokud soudnictví se týče, ještě Landrecht svým ustanovením, že veškerá práva a povinnosti státu soustřeďují se v králi, nevylučoval zásadně t. zv. kabinetní justici, ba dokonce ji dále uznával. Dle ústavní listiny zůstává sice moc soudcovská králi, ale dle čl. 86. jest výkon moci soudcovské přenesen na neodvislé soudy, které nižádné jiné autoritě nepodléhají krom autority zákona. Ovšem soudnictví se vykonává jménem královým a v tomže jméně se vynášejí a vykonávají rozsudky.

Spisovatel není stoupencem německé panující školy státovědecké (Labandovy), v četných zásadních pojetích se s ní rozchází. V jednotlivých názorech jeho místy až překvapuje takřka až absolutistické pojetí, ač na druhé straně upříti nelze, že ústava pruská jest jednou z ústav evropských, či spíše řečeno německých, ve kterých princip monarchický se uchoval měrou nejsilnější. Jednotlivé excursy spisovatelovy do ústav států cizích, na př. Spojených Států Severoamerických, nejsou všechny bezvadny. Jinak však uznati jest značnou cenu knihy. Ovšem vůdčí zásada, pronesená již v předmluvě: „Volksrecht, nicht Juristenrecht“ přináší s sebou, že leckde mnohé příliš široce se vykládá a opakuje, čehož zajisté zapotřebí nebylo.

Boh. Baxa.

Polit. oekonomie.

Jan Koloušek, Systém národního hospodářství. Část první všeobecná. V Praze 1908 (Obchodní knihovny Merkuru č. 16.). Str. X a 424.

Více než tři léta uplynula od vydání této knihy. Nová obšírná učebnice neb příručka bývá i v písemnictvích velikých jistou událostí. Natož v našem malém. Přes to právě vědecké kruhy české dosud nezaujaly k této knize stanovisko, ačkoliv v prospektě i v úvodě zdůrazňuje proti všem dosavadním svůj venkoncem samostatný ráz, ba přímo revoluční novotu. Chceť autor vědomě býti prvním, který v učebnici národohospodářské